

ENERJİ POLİTİKALARI

Kemal Ulusaler

Elektrik Mühendisleri Odası Merkez Yönetim Kurulu Başkanı

Elektrik Mühendisleri Odası adına konuşuyorum. Biz 1951 yılında doğduk, 1970’li yıllarda eğitimimizi tamamladık, gençlik, olgunluk, yani dinamik çağlarımızı yaşadığımız dönemlerimizdeyiz.

Şüphesiz, enerji deyince enerji politikalarından söz edeceğiz, çünkü her başlığın altında zaten öyle bir şey var. Burada ayrıca sayın Demirkıran’ın siyaset bizim işimiz diye düşündüğüne inanmıyorum, öyle düşündüğünü sanmıyorum ama başkan süremi 15 dakikaya indirdi. Bu süre içinde ne kadar enerji politikalarını, nükleer santralleri, yörenin, bölgenin enerji politikalarını tartışabiliriz; burada ne kadar siyasete girebiliriz, ne kadar siyaset dışında kalabiliriz, bunun da süresinin sınırlarını açıkçası ben bilemiyorum.

Biz sizin söylediklerinizi dinledik, önem verdiğimiz için ısrarla dinliyoruz. Görsel medyadan yazılı medyadan okuyoruz. Devamlı bunları izler konumdayız, ama biz derdimizi sadece bu salonlardan bir yerlere aktarmak durumunda kalıyoruz. Hazır sizi de bulmuşken izin verin 5-10 dakika da siyaset yapalım.

Elbette enerji politikaları derken Türkiye’de toplum ve birey olarak ben şunu söylüyorum. Sayın Demirkıran 2023 yıllarına kadar olan hedeflerden bahsetti, ama ne yazık ki ben, bizim görüşümüz olarak enerji politikalarının Türkiye’de tam olarak hesaplandığını planlandığını söyleyemeyeceğim; çünkü tarihte bu söylüyor, tarih de bunu gündeme getiriyor. Bu, içinde bulunduğumuz cumhuriyet döneminden bu yana böyle. Bu, biraz da bizim toplum ve birey olarak plan yapma, daha doğrusu yapamama alışkanlığımızdan kaynaklanıyor. “Gün ola harman ola” lafı buradan doğmuştur. Günü gelsin de o meseleyi konuşuruz diye ötelemek eğilimindeyiz. Sözün özü, böyle planlama noktasında çok da istekli bir ülke, istekli bir toplum, birey değiliz. Planlama yapıldı mı, enerji politikaları geçmişten beri Türkiye’de oturdu mu? Ona değinmek istiyorum. Cumhuriyet döneminin ilk 10 yılında zaten cumhuriyet hükümetleri Osmanlı’nın borcunu ödemek zorundaydı. İlk on yıl öyle geçti. Bu noktada planlamaya girmek durumunda kalamadılar, ama birtakım şeylerin altını ördüler. Özellikle bir emperyalist savaş içerisinde çıkmışlardı, emperyalizmin ne olduğunu, emperyalist güçlere karşı mücadele verdikleri için çok iyi biliyorlardı. İmtiyazlı yabancı şirketlere karşı yaklaşımları son derece dikkatli ve mesafeliydi. O dönemlerde de bütün altyapı enerjisi, iletişimi, haberleşmesi, demiryolu gibi pek çok şey imtiyazlı, özel, yabancı şirketlerin elindeydi. Özellikle 1933’lü yıllardan sonra, borçlarının neredeyse tamamını ödedikten sonra yabancı şirketlerin kaprislerini çekemez noktaya gelmişti. 1939 krizinden sonra da daha da uç vermişti. Dolayısıyla o dönemlerde hepsini hızla devletleştirdiler. O dönem elektrik işleri, bugünkü ETÜD idaresi, MTA, bugünkü adıyla iller Bankası (o zamanlar belediyeler bankasıydı) gibi bütün kuruluşlar bu dönemde kuruldu ve oradaki enerji, iletişim gibi bütün alanlardaki yabancı şirketlere son verildi. Bunlar devletleştirildi o dönem böyle bir

politika izlenmişti. Bu politika altında da bir şeyler yapılmaya çalışıldı. Diyebilirim ki en planlı dönemlerden biriydi, ama çok uzun vadeli bir planlama o dönem içerisinde de yoktu. Günün kurtarma noktasındaydı, çok da uzun sürmedi zaten. 1947 CHP kurultayından sonra 1950-1960'lı yıllarda bu politikalar tamamen dışarıdan belirlenir oldu. Petrol bağımlısı bir ülke olduğumuz biliniyordu. Buna rağmen özellikle Truman doktrinleri, Marshall yardımları ile Türkiye'ye gelindi ve dendi ki siz sanayi, tarım, ulaşım gibi bütün politikalarınızı değiştirin. Örneğin ulaşımda demiryolu rayları kurulmuş ama bunlar işe yaramıyor. Bunları bırakın siz gelin karayoluna yönelin; size araç verelim, araç satalım. Ulaşımı karayoluna aktardık ve 70'li yıllarda petrol kriziyle baş başa kaldık. Daha sonra da 70 sent'e muhtaç hale geldik. Bu arada petrol kriziyle birlikte, özellikle petrol üreten ülkeler, OPEC ülkeleri, bütün kaynaklarını, sıcak paralarını batı bankalarına aktardılar. Bu bankalar gelen sıcak paraları satmak zorundaydılar. Kime satacaklardı? Türkiye, Mısır, Pakistan, Latin Amerika gibi ülkeler gelin dediler, siz zaten zor durumdasınız, size borç verelim, içinde olduğunuz durumdan kurtulun... Veya bize destek verdiler, borç verdiler! O borç sarmalından sonra, 1980'li yıllarda yeni dünya düzeni dedikleri yaptırımla farklı bir yapılanmaya girdi dünya. Tek pazara doğru gittik. Küreselleşme dedikleri kapitalist küreselleşme dönemi başladı ve özelleştirmeler bu noktada gündeme girdi. Özal hükümeti ile birlikte Türkiye'de özelleştirmeler başladı. Buraya kadar bütün enerji politikaları, enerji planları hep dışardan belirlenmişti. Şunu yapın, şunu yapmayın şeklinde. Özellikle Türkiye Elektrik Kurumu kuruluşu, o dönem 5 yıllık kalkınma planlamaları doğrultusunda bir şeyler yapmaya çalıştı. Enerji, elektrik sektöründe en büyük yatırımlarda o dönemde yapıldı. Enerji açısından Türkiye'nin en iyi dönemiydi, ama uzun sürmedi; 80'li yıllarda bu hemen dağıtıldı. Türkiye Elektrik Kurumu pek çok yatırımı yerine getiren TEK, bölündü parçalandı, TEDAŞ, TEAŞ doğdu. Daha sonra da TEAŞ da parçalandı, TEİAŞ, TETAŞ, Üretim A.Ş., İletişim A.Ş., Ticaret A.Ş. gibi şirketlere bölündü. Bunlar hep belirli söylemler sonucunda yapılmıştı. Böyle yaparsanız şöyle olur diye. Bütün bunları yapanlar tabii dünya bankası ve İMF ayağıydı. Çünkü borcu veren ve bu borcun ödenmesini isteyen de bunlardı. Planlama bundan doğuyor; ama nasıl bir planlamaysa buradan doğuyor. 2020 yılına kadar yapacağımız planlama ve hedefler de yine bu çerçevede hazırlanmış hedefler.

2007 yılında dağıtım ihaleleri söz konusu olacak. Yani enerjide, dağıtımda özelleştirme noktasına gelinecek ve özelleştirilecek. Bilkent'te 10 Ekim'de bir toplantı yapıldı. Enerji Bakanlığı, bürokratlar, özellikle EPDK, Devlet Planlama Teşkilatı ve pek çok kurum kuruluşlar buna katıldı. Maliye Bakanı sayın Unakıtan da oradaydı. Tabii dünya bankasından yöneticiler de oradaydı. Dünya bankasıyla karşılıklı görüşme bir noktada brifing gibi bir şeydi aynı zamanda. Burada dünya bankasının uzmanı Selly Hanton bir konuşmasında; 21 bölge olarak devam ederseniz, yabancı şirketler özelleştirmeye gelmeyebilir; elde edilecek gelir azalır, müşteri potansiyeli yüksek bölgeler ile düşük talepli bölgeler bir araya getirilsin. 5 ya da 6 bölgenin oluşması en ideal yaklaşımdır. Kendi görüşlerini söylüyor bu noktada. Sayın Unakıtan'da bir konuşma yapıyor ve diyor ki; hedefimiz nasıl olsa gelir elde etmek değil, en satılmayacak yerleri bile sattık, asıl kayıp-kaçağın yüksek olduğu yerlerin talibi olacaktır, siz merak etmeyin biz hallederiz. 2007 yılında özelleştirmeler başlayacak, diğerleri çıkacak. Çok iyi gözlemleyin, bize inanmayın, sözlerimizin fasa fiso olduğunu düşünün, ama bir bakın ve gözlemleyin, acaba 5-6 bölge mi ilk olarak satışa çıkarılacak yoksa Unakıtan'ın dediği gibi diğerleri mi yapılacak? Enerjinizin nasıl planlandığını, programlandığını izleyin hep birlikte. Biz EMO olarak, geçmişten bu yana enerji politikaları üzerine, özelleştirmelerin üzerine hem dünyayı izledik, hem de ülkemiz koşullarında nasıl özelleştirmeler yapıldığını gördük, görüyoruz. Bu konuda pek çok şey söyledik söylüyoruz. Dolayısıyla bugün sadece mevcut hükümetin değil, Çiller, Ecevit, dönemin Ana-sol hükümetleri, önceki hükümet ve bugünkü hükümete

de aynı eleştirileri getirmek durumundaydık. Dinliyorduk, söylüyoruz, hala da öyle yapıyoruz. Bütün bunları yaparken elbette bizi çok şey söylüyorsunuz, eleştiriyorsunuz, ama ne öneriyorsunuz, neler yapıyorsunuz dediklerinde, önerilerimiz de vardır. Bir de söyleyin nasıl yapılacak deniliyor. Para yok. Bu koşullarda ister istemez yabancı sermayeyi çağırmak, daha doğrusu küresel sermayeyi çağırmak ve özelleştirmek konumundayız deniliyordu. Aslında bu da çok gerçekçi değil. Biz her zaman paranın olmadığından değil, tamamen bu küresel kapitalizmin, dünya bankasının İMF gibi araçlarını kullanarak paramı öde dayatmaları sonucu bunların gündeme geldiğini söylüyoruz. Para yok deniliyorsa aslında çok da inandırıcı gelmiyor bize. Bu ülkenin yeterince kaynakları var. Bir sürü banka batırdık geçmişte. Bunlarla neler yapılabileceğini, hem borç ödenip, hem de yatırım yapılabileceğini aktarabilirim. Doğalgaz anlaşmalarındaki fahiş fiyatları mevcut hükümet de, sayın Demirkıran da, enerji bakanı da dile getirdi. Burada özellikle al ya da öde anlaşmalarıyla, fahiş fiyatlı ödemelerle Rusya'ya ne kadar kaynak aktardığımızı, diğer ülkelere ne kadar kaynak aktardığımızı göz önüne getirin. Bunları web sayfalarımızda bulabilirsiniz. Bunları alt alta koyun, kaynak var mı, yok mu, bakalım ve bir daha yola çıkalım. Çalıştırılmayan HES'lerimizden bahsedildi, bunların ne kadar kaynak yaratacağını düşünün. Mobil santraller tam bir kaynak israfıydı. Sayın Demirkıran, bunlar hala işletiyor denildi. Çalıştırılıyor, hatta gündüz farklı, gece farklı çalıştırılıyor. Bunların kaynaklarının nasıl harcandığını düşünürseniz kaynak olmadığını söylemeyiz. OECD ortalamalarında % 6-8 olan kayıpların bizde ortalamasına 20'ler diyelim. 20 olan kayıp ve kaçaklardaki kaybı aşağı düşürülebileceğini düşünürseniz ne kadar kaynak olduğunu, ne kadar kaynak yaratılabileceğini görebilirsiniz. Hemen arkasından tasarruf ve verimlilik. 1997-98 yıllarında gündeme getirdiğimiz, elektrik işleri etüd idaresinde çalışmalar yapılan verimlilik ve tasarruf yasası, o günden bu güne kadar mecliste bekletildi. Pek çok hükümetin bu konuyu gündeme getirmediği noktada bugünkü hükümet bunu gündeme getirdi. 1997 yılından bu yana geç de olsa gündeme geldi, ama pek çok eksiklikler içerdiğini biz biliyoruz. Özellikle üç aylık olması gereken verimlilik ve tasarrufun göz ardı edildiğini biliyoruz. Burada 3 milyon dolarlık bir kaynak olduğunu biliyoruz. Bunun da hızla aktarılması gerekiyor. Mevcut çalışmalar içerisinde para yok değil, burada bir kaynak sağlama olanağımız var. Sayıştay raporları mecliste 1,5 yıldır bekletiliyor. Bu raporlarda; Trakya Gütaş doğalgaz çevirim santrali 524 milyon dolar, Üniver 476, Ova enerji doğalgaz çevrim santrali 872, doğa enerji 93, Fethiye HES, Çal HES 8, Mercan HES 1,6, Dilovası doğal çevirim santrali 391,5 milyon dolar, Ankara doğalgaz çevirim santrali 91, Sugözü 772, Adapazarı doğalgaz çevirim santrali 63,5 milyon dolar. Böyle uzayıp giden bir liste var. Listeyi alt alta koyun milyon dolarları toplayın ne kadar kamu zararı oluşmuş, bazı kaynaklar nerelere gitmiş, bunu okuyun; ama burada en önemlisi mecliste 1,5 yıldır bekleyen Sayıştay dosyasını meclisin soruşturması lazım. Sadece yüce divana bazılarını göndermekle iş bitmiyor.

Burada demokrasiden de söz edebiliriz. Özal, 12 Eylül olmasaydı biz zaten pek çok şeyi gerçekleştiremezdik diyor, özelleştirme konusunda. Demokrasiden uzaklaştırıldıkça kaynak israfına neden olabilirsiniz. Bugüne kadar içinde yaşadığımız coğrafyalardaki demokrasiden uzaklaşmayla kaynakların nereye gittiğini düşünürseniz bundan da belli bir kaynak olacağını düşünebilirsiniz. Alt alta koyduğumuzda çok miktarda kaynağımız var paramız yok değil, önemli olan niyetimizin olmasıdır.

Nükleer santraller başlığı da var ona da değinmek istiyorum. Ülkemizde nükleer santrallere ihtiyacı olmadığını söylüyoruz. Burada birkaç çelişki var; talep tahminleri dile getiriliyor, 2020 yılından sonra özkaynaklarımızın yetmeyeceği söyleniyor, çeşitlendirmek lazım deniyor, 2000 yılında, 2005 yılı için tahminler yapılıyor. Bizim buradaki taleplerimiz EMO'da % 11 sapma olurken Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nda %27,5 sapma gözlenmiş. Dolayısıyla bunu değerlendirmek kazım. Bizim enerji potansiyelimiz 2020

yıllarında da yeterli olur diyoruz. Bunun üzerinden giderek nükleer santrallere ihtiyaç olmadığını söylüyoruz. Ayrıca Enerji piyasası düzenleme kurulu, enerji tabii kaynaklar bakanlığı zaman zaman bir takım tartışmaların içerisine girdiğini de görüyoruz. EPDK başkanı Sayın Günay geçen hafta bir toplantıda şunu dile getiriyor. Yabancı sermayeyi ülkemize getirmek için devletin mutlaka yatırımlardan elini çekmesi lazım. Devlet şunu açıklasın, biz yatırım yapmayacağız. Bunu desin ki yabancı sermaye gelsin, yoksa gelmiyor. Ortada böyle bir şey var; ama Enerji Tabii Bakanlığı da arz güvenliği açısından diyor ki, ben yatırımları yapacağım, gerekirse nükleer santral de yapacağım. Özel sektöre her şeyi devredersiniz, her şeyi satarsınız, her şeyi özel sektörün piyasa anlayışına bırakırsanız ne yapacaktır? Yatırımı en kolay yere aynı su gibi nerden kolay gelirse ordan gelecektir. Özellikle doğalgaz santralleri gibi yatırımı en kolay yerlere yapacaktır ki, bu geçmişte de böyle olmuştur. Çünkü ucuz ve hızlı, hemen paraya dönüşecek bir yatırımdır. Kömüre, Sugözü'nde bir tek yatırım yapılmıştır, o da ithal kömür kullanılarak yapılmıştır, yapılan santralde yerli kaynaklarımıza önem verilmemiştir.